

O ČITANJU I JEDNOJ ČITATELJSKOJ GRUPI: ISKUSTVA RADA S ČITATELJIMA U KNJIŽNICI PREČKO I KNJIŽNICI STAGLIŠĆE

ON READING AND A READING GROUP: EXPERIENCES OF WORKING WITH READERS AT PREČKO LIBRARY AND STAGLIŠĆE LIBRARY

Aleksandra Franković
Knjižnice grada Zagreba
aleksandra.frankovic@kgz.hr

UDK / UDC: [028:061.2:027.022](497.521.2)
Stručni rad / Professional paper
<https://doi.org/10.30754/vbh.67.3.1269>
Primljeno / Received: 12. 7. 2024.
Prihvaćeno / Accepted: 20. 9. 2024.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada prikazati iskustva jedne čitateljske grupe i njezin desetogodišnji razvoj kroz djelovanje na dvije lokacije, u Knjižnici Prečko i Knjižnici Staglišće. Naglasak je pritom na posebnoj vrsti aktivnosti u narodnim knjižnicama – čitateljskim klubovima i na mogućnostima koje takav tip programa nudi korisnicima.

Pristup. Pristup temi započinje razmatranjem čitanja kao važne aktivnosti u našem procesu doživljavanja i spoznavanja svijeta. U drugom dijelu teksta nastoji se istaknuti suštinska i nenadomjestiva veza između knjige i knjižnice, kao i značaj teme čitanja i čitateljskih klubova u okviru rada narodnih knjižnica. Tema se potom proširuje na aktivnost i osobitosti konkretne čitateljske grupe.

Rezultati. Rad ukazuje na spoznajno i kvalitativno obogaćivanje koje čitanje kao aktivnost donosi, ali i na neke kvantitativne elemente koji pokazuju da interes za knjigom i čitanjem ustrajno opstaje. Broj polaznika čitateljske grupe koja se tematizira povećao se s nekolicine, koliko ih je bilo 2013. godine u Knjižnici Prečko, do više od 20 polaznika 2024. godine u Knjižnici Staglišće. Pritom je osobita vrijednost što je grupa zadržala većinu članova s prve lokacije i uključila nove te da i dalje raste.

Praktična primjena. Budući da zanimanje za čitateljske susrete kontinuirano postoji, neka iskustva iz teksta mogu služiti kao poticaj za osnivanje novih čitateljskih grupa ili za razvoj novih ideja u okviru postojećih grupa. Razgovor o knjigama svoj prirodni prostor, a time i svoju praktičnu primjenu, nalazi upravo u prostoru knjižnice.

Originalnost/vrijednost. Rad je pregled razvoja jedne čitateljske grupe tijekom desetak godina njezina postojanja. Njime se želi naglasiti važnost čitanja za polaznike, ali i za voditelje čitateljskih klubova koji u takvoj vrsti aktivnosti prožimaju promišljanje i djelovanje, *vita contemplativa i vita activa*.

Gljučne riječi: čitanje; čitateljski klub; Knjižnica Prečko; Knjižnica Staglišće; narodna knjižnica

Abstract

Aim. The aim of this paper is to present the experiences of a reading group and its ten-year development across two locations, at the Prečko library and the Staglišće library. The emphasis is on a specific type of activity in public libraries – reading clubs, and the possibilities that such programs offer to participants.

Approach. The paper begins by reflecting on reading as an important activity in our experience and understanding of the world. In the second part of the paper, the essential and irreplaceable connection between books and libraries is highlighted, as well as the importance of reading and reading clubs as part of the work of public libraries. Paper also presents activities and characteristics of a specific reading group.

Results. Author points out the cognitive and qualitative enrichment that reading brings as an activity and identify quantitative elements that show that interest in books and reading still persists. The number of participants in the reading group at the Prečko library has grown from a handful in 2013 to over 20 participants in 2024 at the Staglišće Library. An important aspect is that the original members stayed active while moving the reading group to new location, which attracted new members and still continues to grow.

Practical application. As there is continuous interest in reading meeting, some of the experiences shared in this text may serve as inspiration for establishing new reading groups or developing new ideas within existing ones. The discussion about books finds its natural place, and thus its practical application, precisely within the library space.

Originality/Value. The paper provides an overview of the development of a reading group during its ten-year existence. It aims to emphasize the importance of reading for both participants and the facilitators of reading clubs, who, through this type of activity, intertwine contemplation and action, *vita contemplativa* and *vita activa*.

Keywords: Prečko library; public library; reading; reading club; Staglišće library

1. Uvod

„Neka se drugi hvale napisanim stranicama;
Ja se ponosim onima pročitanim.“ Borges ,
(*Čitatelj*, 1985, sv. 4: 249)

U radu se razmatra tema čitanja kroz nekoliko razina čitateljskog iskustva, od onog osobnog, privatnog, do razine profesionalnog, stečenog kroz razdoblje rada u narodnoj knjižnici. Čitanje se promišlja kao aktivnost i proces koji prožima različite aspekte života, povezujući time intiman, samotan čin, *vita contemplativa* i važan činitelj djelatne profesionalne usmjerenosti, *vita activa* (Vita activa, 1984: 350–351). Također, nastoji se istaknuti važnost uloge koju čitanje ima u okviru programa narodnih knjižnica, osobito kao aktivnost koja je u temelju rada čitateljskih klubova. Zasebno će se razmotriti i kontinuirano djelovanje jedne čitateljske grupe, kroz nešto više od jednog desetljeća njezina postojanja.

Tekst je viđenje čitanja kao aktivnosti, samim time subjektivno viđenje, kao što je i samo čitanje subjektivno iskustvo. U završnom poglavlju *Obične čitateljice* naslovljenom *Kako bi trebalo čitati knjigu?* Virginia Woolf (2005: 165) odgovara „Čak i kad bih za sebe mogla odgovoriti na to pitanje, odgovor bi se odnosio samo na mene, a ne na vas.“ Dakle, nemoguće je izbjeći razinu subjektivnosti kada govorimo o čitanju.

U prvome se dijelu teksta polazi od individualnog shvaćanja čitanja, a ono je nadopunjeno mislima autora koji su se navedenom temom bavili i, tijekom svog književnog stvaranja, nadahnjivali. O čitanju se promišlja kroz cjelokupno pojedinačno čitateljsko iskustvo koje obuhvaća pročitane lektire, uzore i književna nadahnuća te poetsko-filozofske refleksije drugih autora.

Pozicija (čitanje sebe kroz pisanje drugoga) provlačit će se kroz prvi dio teksta i ta je pozicija razlog većeg broja književnih citata u njemu. Mnogo je autora ispisalo snažne, prodorne i dosjetljive rečenice o čitanju. Opisujući kako na njega djeluje određena kombinacija riječi, Marcel Proust (2004: 40) u eseju *O čitanju* sugestivno navodi: „Od ove me rečenice hvatala istinska vrtoglavica.“

U drugom dijelu teksta ukratko se daju odabrane informacije o čitateljskim klubovima općenito te o čitanju u knjižnici, čije je poticanje važan aspekt knjižničarske misije. Završni dio rada donosi iskustvo jedne čitateljske grupe koja je, s prekidom od godine i pol dana, aktivna desetak godina, a promijenila je dvije lokacije unutar mreže Knjižnica grada Zagreba. Navedene knjižnice unutar kojih je čitateljski klub djelovao ogranci su trešnjevačke Knjižnice Tina Ujevića – Knjižnica Prečko i Knjižnica Staglišće. Grupa je oformljena u Knjižnici Prečko krajem 2013. godine, gdje su se sastanci navedenog čitateljskog kluba održavali do veljače 2020. godine (do ograničenja okupljanja uzrokovanog pandemijom bolesti COVID-19). Prelaskom voditeljice čitateljskog kluba na novo radno mjesto, u Knjižnicu Staglišće, grupa se ponovno okuplja krajem 2021. godine, na novoj lokaciji.

2. O čitanju, čitateljima i važnosti riječi

Čitanje, osim što je suštinski duboko osoban, individualan čin, dobiva i svoju javnu, kolektivnu komponentu kroz različita događanja – predstavljanja knjiga, književne susrete, javna čitanja, performanse te, u velikoj mjeri, kroz rad čitateljskih klubova. Taj spoj privatnog i javnog u svom radu ističu i Gruzd i Rehberg Sedo (2012) navodeći da, iako je čitanje privatna aktivnost, mnogi uživaju u dije-ljenju čitateljskih iskustava.

Tijekom obavljanja knjižničarskog posla i vođenja razgovora u čitateljskim klubovima, dolazi se do zaključka da je pogled na čitanje i na zadovoljstvo, korist ili neke druge vrste dobrobiti koje nam čitanje donosi, različito od čitatelja do čitatelja. Kako ističe Nenad Rizvanović u knjizi *Stvaranje čitatelja* (2020: 9), čitanje nije jedinstvena, apstraktna intelektualna operacija, a način na koji će se neki tekst pročitati ovisi o čitateljskoj vještini i naobrazbi. Pročitanim knjigama nado-gradujemo svoje znanje, imaginaciju i iskustvo. Knjige koje su nam važne prate nas kroz život i oblikuju ono bitno u nama. U knjizi *Dok pakiram svoju biblioteku* Alberto Manguel (2019: 12–13) navodi:

„Često imam osjećaj da moja biblioteka objašnjava tko sam, da mi daje neko promjenjivo ja koje se s godinama neprestano transformira (...). Kad sam u knjižnici, bilo kojoj knjižnici, imam osjećaj da sam nekom čarolijom u koju ne mogu proniknuti preveden u neku potpu-no verbalnu dimenziju. Znam da se ondje nalazi cijela moja istinita priča, negdje na policama, i da je sve što mi treba vrijeme i sreća da je pronađem. To mi još nije pošlo za rukom. Moja priča ostaje neu-hvatljivom zato što nikada nije konačna.“

Ljudska se životna priča, od knjige do knjige, kroz vrijeme, stvara i nadopunju-je, ali i izmiče konačnosti.

Razgovorom o književnom djelu otvaraju nam se nova, drugačija, neobična, teško prihvatljiva ili čak neprihvatljiva viđenja, koja zahvaćaju tekst s različitih strana. Upravo upoznavanjem nepoznatih svjetova i različitih pogleda, poistovje-ćivanjem ili u opreci s njima, spoznajemo i oblikujemo sebe.

Često korisnici knjižnice, u potrazi za preporukom, traže neopterećujuću i za-bavnu knjigu, laganu za čitanje, svojevrzni *bijeg od stvarnosti*. Ta težnja za *bije-gom* ili shvaćanje čitanja kao oblika terapije česta je (cf. Sabljak, 2022: 1). Iako knjižničari prihvaćaju i takvu težnju, potrebe i afinitete te nastoje pomoći korisni-ku u pronalasku željene knjige, književnost i samo čitanje ipak ne bi trebali biti prvenstveno usmjereni na zabavu ili zaborav. U tom smislu, knjižničari i čitateljski klubovi mogu imati značajnu ulogu biranjem kvalitetnijih književnih djela. Prem-da samoj književnosti ne možemo oteti element zabavnog, lucidnog, zaigranog, u onoj mjeri u kojoj je zabavan i sam život, pa i više od toga, ona primarno ne služi zabavi. Više od zabave i više od zaborava, književnost je sjećanje. Manje bijeg

od stvarnosti, ona je više povratak stvarnosti i suočavanje s njom. U intervjuu Tomislava Brleka za *Jutarnji list* (Brlek, 2021) istaknuta je misao „Određuje nas naš odnos prema književnosti. Ako je svedemo na zabavu i propagandu, to je život bez pamćenja.“

Ili, riječima Miljenka Jergovića (2014): „A ne daj ti Bože knjiga za opuštanje. Tem su dosadne, tem su uznemirujuće. Tko bi se opuštao, taj ne čita (...). Ne postoje knjige za odmor, nema knjiga za plažu.“

Žudnja za književnošću i za čitanjem, dublja je i iziskuje svojevrсни napor. Koliko je čitanje isprepletено sa životom, ali i s mišlju o smrti pokazuje knjiga *Čitanje na odlasku* Pietera Steinza (2017). Opisujući tijek bolesti i vlastito tjelesno propadanje, autor piše o knjigama koje voli i u tom pisanju *na odlasku* nalazi utjehu.

Pitanja jezika, pjesništva i filozofije provlače se kroz tradiciju zapadne misli od njezinih početaka. Razmišljajući o tome što jezik jest, Coetzeeov junak David Lurie u romanu *Sramota* navodi kako „korijeni jezika leže u pjesmi, a korijeni pjesme u potrebi da se zvukom ispuni prevelika i prilično prazna ljudska duša“ (Coetzee, 2004: 8).

Misao Stanislava Habjana (2021: 88) iz knjige *Otok ili kit* o poeziji koja zapravo „nije tek želja za nemogućim: to je glad za stvarnošću!“ lako se može primijeniti i na čitanje – čitanje je želja za nemogućim, ali i glad za stvarnošću. Gladni stvarnosti jesu pjesnici, čitatelji, ali i književni junaci. Gladni su stvarnosti i Don Quijote i Emma Bovary.

Kad Sandor Márai u *Knjizi o travama* (2016: 37) kaže kako „treba čitati na silu“, upravo upućuje na taj aspekt budnosti, ozbiljnosti i koncentracije koje čitanje zahtijeva, što ne isključuje, već potencira, plemenitost, dubinu i pronicljivost. Svaki vid površnosti kod čitanja isključen je. Tehnike brzog čitanja tu su na krovnom terenu.

„Treba čitati na silu. Ponekad čitati jačom silom od one kojom je napisano ono što čitaš. Čitati revno, strasno, pažljivo i nepopustljivo. Pisac može brbljati; ali ti čitaj bez puno riječi. Svaku riječ, jednu za drugom, prisluškujući knjigu sprijeda i straga, videći tragove koji vode u dubinu, pazeći na skrivene signale koji su piscu možda promakli kada je prodirao u suštinu svojega djela. Nikada ne čitati s podcjenjivanjem, ovlaš, kao onaj kojeg su pozvali na božansku gozbu pa samo vrškom vilice probire po jelima. Čitati elegantno, velikodušno. Čitati kao da čitaš posljednju knjigu u ćeliji za osuđeničke na smrt koju ti je dao tamničar. Čitati na život i smrt jer je to najveći ljudski dar. Promisli da samo čovjek čita.“ (ibid.: 37).

Mnogo je velikih književnika ukazivalo na važnost čitanja – njih obilježava, kako navodi Plevnik (2012: 74) „cjeloživotno čitanje“. Kroz navedeni Máraijev

odlomak ističe se još jedna važna tema koju naglašavaju mnogi pisci, a to je usporredba, povezanost i međudjelovanje pisanja i čitanja. Kako kaže Martina Vidaić (2022) „Pisanje je produženo čitanje“.

Za Borgesa, važnost pročitanih knjiga neupitna je, ta se važnost proteže kroz više mjesta u njegovu djelu. Ono što je bitno za autora, pisanje samo, doživljava zanimljivu inverziju. Čitanje postaje nadmoćno pisanju. Na više mjesta u svome djelu Borges apostrofira čitanje kao ključno, pa tako i u pjesmi *Moje knjige*:

„S nekom razložnom gorčinom
Mislim da se bitne riječi
Koje me izražavaju nalaze na tim stranicama
Koje ne znaju tko sam, a ne na onima koje sam napisao.
Bolje je tako. Glasovi mrtvih
Iskazivat će me zauvijek.“ (Borges, 1985, sv. 5: 210)

Svoju bit, ono što je on sam, ili što misli da jest, Borges je našao na stranicama drugih autora, a ne na onima koje je sam napisao; spoznaja te činjenice ipak je donekle gorka.

U predgovoru prvom izdanju *Opće povijesti gadosti*, Borges (1985, sv. 2: 9) pak navodi kako je čitanje djelatnost koja nastupa poslije pisanja te kako je ono smirenije i produhovljenije.

I Manguel (2001: 19) ističe kako bi možda bez pisanja i mogao živjeti, ali bez čitanja misli da ne bi. On čitanje razmatra i u kontekstu društvenog razvoja: „Čitanje, otkrio sam, dolazi prije pisanja. Neko društvo može postojati – mnoga doista postoje – bez pisanja, ali nijedno društvo ne može postojati bez čitanja.“ (ibid: 19).

Čitanje je tako vrsta spoznavanja sebe kroz drugoga, kroz misli drugoga u kojima se prepoznamo i koje otkrivamo kao naše, jer su, zapravo, univerzalne. A univerzum, odnosno svijet, ako slijedimo Stéphanea Mallarméa (2023: 168), i postoji da bi bio knjiga. Ili, kako se navodi u *Odiseji*, bogovi i izazivaju ratove i propasti ljudi kako bi se kasnije imalo o čemu pjevati (cf. Homer, 1987: 134).

3. Čitateljski klub i knjižnica kao središte čitateljske aktivnosti

Iako su danas čitateljski klubovi brojni i raznovrsni, oni nisu proizvod novog doba. U stručnoj literaturi ističe se kako klubovi čitatelja „stoljećima povezuju ljude u različitim prilikama“ (Žentil-Barić i Radman, 2021: 35). Potreba za raspravljanjem o određenim značajnim društvenim, filozofskim ili umjetničkim temama postoji od davnina. Već je Sokrat, koji uopće nije pisao, govoreći kako knjiga šuti kad je nešto pitamo, svoje filozofsko učenje razvijao kroz dijalog s ljudima na atenskim trgovima i ulicama. Plevnik u knjizi *Tolle lege* (2012: 104) navodi kako prvu čitateljsku grupu kao diskusijski klub nalazimo unutar Platonove Akademije, u razdoblju od 357. pr. n. e. Interes i želju za raspravom o pročitanoj u velikoj

mjeri nalazimo i kod sudionika čitateljskih klubova u knjižnicama. Radovi koji se bave temom čitateljskih klubova navode, primjerice, kako je klub čitatelja „jedan od prisutnijih knjižničnih programa za poticanje čitanja i konstruktivno provođenje slobodnog vremena“ (Žentil-Barić i Radman, 2021: 36). O čitateljskim klubovima u Hrvatskoj više informacija može se naći u nekim objavljenim radovima (cf. Bašić, 2014; Duić i Anđić, 2019). Kao primjer inovativnosti i domišljatosti u kreiranju koncepcije čitateljskog kluba vrijedi istaknuti onaj namijenjen mladima iz Gradske knjižnice Subotica. Riječ je o čitateljskom klubu „Flâneuri“, čiji se koncept odnosi na prostornu komponentu, ali i ne samo na nju, a vezan je uz pojam šetnje.

„U susretu s gradom flâneur nije indiferentan, nego otvoren novim saznanjima i doživljajima posredstvom kojih, pored bogatstva ponude grada, otkriva sebe kao pustolova, istraživača, pjesnika, promatrača, humorista, filozofa, umjetnika itd.“ (Ivanković i Milinko, 2017: 186).

U tradiciji zapadne misli književnost i filozofija u više su navrata vezani uz šetnju i hodanje – od Aristotelove peripatetičke škole, preko engleskih romantičarskih pjesnika i Baudelairea, do suvremenih autora – norveškog književnika Tomasa Espedala.

Govoreći o javnim knjižnicama, Alberto Manguel u knjizi *Dok pakiram svoju biblioteku* (2019: 25) ističe kako one imaju „presudnu važnost kao mjesta čuvanja memorije i iskustva društva“ te kako je „bez javnih knjižnica, i svjesnog razumijevanja njihove uloge, društvo pisane riječi osuđeno na zaborav“ (ibid.: 25). Čitanjem stalno osvježujemo tu važnost o kojoj govori Manguel, kao esencijalnu i nezamjenjivu. Knjižnica, kao prostor s knjigama, jest i prostor razgovora o njima. Govoreći o knjižnici kao nekoj vrsti raja ili kao zasebnoj dimenziji, Borges i Manguel upravo i govore o knjižnici kao fizičkom mjestu s knjigama, sa svojom čarolijom i prostorom neslučenih mogućnosti.

Iako korisnici, kako pokazuje iskustvo rada u knjižnici, ali i istraživanja provedena u Knjižnicama grada Zagreba, u narodne knjižnice dolaze prije svega zbog knjiga i njihove posudbe,¹ knjižnice u velikoj mjeri svojim korisnicima nude i mnoge druge sadržaje i programe koji nisu primarno vezani za knjigu – radionice, susrete i okupljanja, učenja stranih jezika, izložbe i koncerte. Sva ta događanja ravnopravno koegzistiraju u knjižnicama s programima posvećenima knjizi i čitanju. Prema uobičajenoj sintagmi, knjižnica je dnevni boravak i to zaista treba biti. Ne izostavljajući i ni na koji način ne zanemarujući spomenute sadržaje, ipak treba

¹ Istraživanje provedeno 2019. godine pokazuje da čak 86 % ispitanika u knjižnicu najčešće dolazi zbog posudbe knjiga (Knjižnice grada Zagreba, 2021: 28). Također, prema rezultatima istraživanja provedenoga u Knjižnici Bogdana Ogrizovića 2014. godine, među uslugama i aktivnostima koje knjižnica korisnicima nudi, na prvom se mjestu izdvaja posudba knjiga (cf. Kovačević i Vrana, 2015: 149).

dati – knjižnica je dnevni boravak, ali dnevni boravak ispunjen knjigama, u kojemu knjige ispunjavaju prostor, ali i misao i komunikaciju. Pogled, češće nego na drugim mjestima, u knjižnici treba zadržati na napisanom, a misao na pročitano. Razgovor o pročitanoj knjizi, tako prirodan za prostor knjižnice, kroz čitateljske susrete dobiva svoje puno oživotvorenje. U SWOT-analizi stanja u Hrvatskoj, za institucije (knjižnice), kao prvi od činitelja snage konstatira se: „poticanje čitanja i čitatelja knjižničarima je osnovni posao“ (Nacionalna strategija, 2017: 16). Taj „osnovni posao“ može se razviti i obogatiti upravo kroz aktivnost čitateljskih klubova. U preporukama za čitanje koje tijekom svakodnevnog rada pružaju korisnicima, pa i u razgovoru s kolegama o pročitanoj knjizi, knjižničari su često ograničeni vremenom i drugim obvezama te su komentari o knjigama najčešće ograničeni na nekoliko sažetih informacija i konstatacija. Tako se za određenu knjigu ponekad kaže da je „slojevita, jako zanimljiva“ / „poetična, stilski vrlo dotjerana“ / „mračna i zahtjevna, ali isplati se uložiti trud“ / „ima jednostavnu radnju, bez osobite dubine“... – odnosno, suvremenom terminologijom rečeno, najčešće u nekoliko riječi *lajkamo* ili *dislajkamo* knjigu. Sastanak čitateljskog kluba daje knjizi prigodu i dodatnu priliku, nudi mogućnost za detaljniju i slojevitiju analizu i raspravu, mogućnost da vlastito čitanje ne shvatimo kao površan, već kao usredotočen i pozornosti vrijedan čin.

4. Iskustva jedne čitateljske grupe kroz iskustvo rada u dvije narodne knjižnice

U ovom dijelu rada naglasak je na aktivnosti jednog čitateljskoga kluba, u dvije, pa čak i u tri njegove razvojne faze. Prva faza, djelovanje čitateljskog kluba u Knjižnici Prečko, trajala je nešto više od šest godina. Druga faza obilježena je nastavkom aktivnosti grupe u Knjižnici Staglišće, a u posljednjem razdoblju, što možemo označiti njegovom trećom fazom, čitateljski klub zbog povećanog broja članova djeluje u dvije grupe. Knjižnica Prečko i Knjižnica Staglišće, u okviru kojih se grupa sastajala, ogranci su Knjižnice Tina Ujevića i dio mreže Knjižnica grada Zagreba.

Knjižnica Staglišće, narodna knjižnica u kojoj je čitateljska grupa trenutno aktivna, osnovana je 30. 9. 1988. godine kao peti i najmlađi ogranak trešnjevačke Knjižnice Tina Ujevića. Kao jedinstven kulturni prostor, svoje usluge nudi velikom broju korisnika (više od 6000 aktivnih korisnika, prema podacima od 31. 12. 2023.)² i stvara, osim povremenih aktivnosti, kontinuirane programe koje vode knjižničari, a namijenjeni su različitim dobnim skupinama – djeci predškolske dobi (pričaonica „Čitam, slikam, igram se.“), učenicima osnovne škole (radionica „Čitam i kuliram“) i osobama starije životne dobi (organizacija izložbi i susre-

² Podatak je preuzet iz statistike članstva za 2023. godinu integriranoga knjižničnog sustava ZaKi.

ta). Program „Knjižnica za sve“, koji se u Knjižnici također održava, namijenjen je mladim korisnicima s invaliditetom, a organiziran je u suradnji s Centrom za odgoj i obrazovanje Dubrava. Jedan od programa koji se provodi jest i Čitateljski klub Knjižnice Staglišće, namijenjen odraslim korisnicima.³

Početak formiranja čitateljskog kluba⁴ o kojemu je ovdje riječ seže u jesen 2013. godine kada se, povodom tada aktualnih obljetnica, u Knjižnici Prečko razgovaralo o knjigama Franza Kafke *Umjetnik u gladovanju* i Alberta Camusa *Stranac*. Grupa je bila aktivna do veljače 2020., nakon čega su uslijedila ograničenja okupljanja uzrokovana pandemijom bolesti COVID-19, tako da se o knjizi predviđenoj za ožujak 2020. godine, *Na rubu pameti* Miroslava Krleže, razgovaralo naknadno.

Prelaskom voditeljice čitateljskog kluba na radno mjesto u Knjižnicu Staglišće, grupa se, u najvećoj mjeri u istom sastavu, ponovno okuplja u jesen 2021. godine u novom prostoru. Desetak polaznika, pretežno polaznica, ustrajno i zainteresirano željelo je nastaviti susrete i razgovore. Tako je rad Čitateljskog kluba Knjižnice Staglišće nastavljen s formiranom grupom, čiji su se članovi kroz prethodno održane čitateljske susrete u Knjižnici Prečko već upoznali i zblížili. Novo okruženje dovelo je do pojačanog interesa novih članova, a time i do potrebe za osnivanjem dodatne grupe. Pokazalo se, naime, da je optimalan broj članova koji sudjeluje u razgovoru desetak, a broj veći od 14 pomalo je narušavao kvalitetu razgovora (iako su se ponekad održavali i susreti s 18 sudionika). U literaturi koja se bavi temom čitateljskih klubova navodi se broj od 12 članova kao najfunkcionalniji (cf. Bašić, 2014: 64; Kelava, Račić i Šimić, 2015: 334). Od većeg broja zainteresiranih članova kluba koji se nalaze na čitateljskoj listi primatelja obavijesti Knjižnice Staglišće, na razgovore se najčešće odazove 16 do 20 sudionika, što se pokazalo kao prikladan broj za dvije grupe. Tako razvoj čitateljske grupe prelazi u treću fazu, potaknutu interesom samih članova; susreti se najčešće održavaju dvaput mjesečno i razgovara se o istoj knjizi u obje grupe.⁵ Skup dosadašnjih iskustava navodi na zaključak kako je interes za razgovorom o pročitanoj djelu zaista velik, a zanimanje i dalje raste. Mnogi korisnici, pokazalo se, žele nešto reći, ali i čuti, o pročitanoj djelu. Možda je ipak na ovome mjestu potrebno reći da je, osim afiniteta prema čitanju, kod članova čitateljskog kluba potrebna i težnja da se o pročitanoj izmijene misli i da se čuje mišljenje drugoga. Postoji naime

³ U vrijeme pisanja ovog rada, u knjižnicama mreže Knjižnice Tina Ujevića djeluju četiri čitateljska kluba; uz Knjižnicu Staglišće, čitateljski klubovi aktivni su i u Knjižnici Prečko, Knjižnici Voltino i Knjižnici Knežija. Podaci o programima Knjižnice Staglišće preuzeti su iz Godišnjeg izvještaja o radu Knjižnice Tina Ujevića za 2023. godinu.

⁴ Prvih godina djelovanja u osmišljavanju programa Čitateljskog kluba Knjižnice Prečko sudjelovale su, uz knjižničarku Aleksandru Franković, knjižničarka Ivana Kraljević te, u samim počecima, suradnica Katarina Starčević.

⁵ Tijekom školske godine 2022/2023., uz voditeljicu je u realizaciji programa sudjelovala i studentica – volonterka.

velik broj strastvenih čitatelja za koje je čitanje intiman čin, iznimno osoban i koji nemaju potrebe ili želje sudjelovati u javnom iznošenju svojih stavova i razmjeni mišljenja. Za sudjelovanje u čitateljskom klubu potrebna je, međutim, i želja za slušanjem i želja za razgovorom.

Nadalje, korisno je istaknuti još neke izazove i dvojbe, vezane za sam rad grupe. Jedno od pitanja koje se može postaviti u kontekstu samog procesa osmišljavanja susreta jest i pitanje o kakvom se književnom djelu u čitateljskom klubu raspravlja? Vodeći računa o aspektima koje Rizvanović navodi, kao što su već spomenuta čitateljska vještina i naobrazba (2020: 9) te uzimajući u obzir različite čitateljske ukuse, odabir knjige o kojoj će se razgovarati uvijek je i svojevrsna potraga za balansom. Pronaći knjigu polaznicima zanimljivu za čitanje, poticajnu za raspravu, a da ona ipak ima zamjetnu književnu vrijednost, ponekad je vrlo izazovno. Iako se zapravo može razgovarati o bilo kojoj knjizi, nastoji se ipak za temu izabrati kvalitetno književno djelo, bilo da je riječ o nekom pomalo zaboravljenom, zapostavljenom klasiku, o zahtjevnijoj suvremenoj knjizi koju šira čitateljska publika zaobilazi ili pak o nekom aktualnijem, popularnom djelu. Tu ponovno dolazi do izražaja smisao Márajevih riječi o „čitanju na silu“: u proces čitanja često je potrebno uložiti određeni trud, ali na kraju najčešće prevlada zadovoljstvo zbog pročitanoj djela, djela koje sudionici po vlastitim riječima „sami nikad ne bi odabrali“. Čitaniji, popularniji naslovi ipak su rjeđi odabir, što zbog teže dostupnosti knjige u knjižnicama, što zbog okolnosti da njih polaznici i samostalno, bez dodatnog poticaja, odabiru za čitanje. Činjenica da se pretežno ne biraju noviji naslovi zbog teže dostupnosti većeg broja primjeraka navodi se i u stručnoj literaturi (Duić i Anđić, 2019: 100 i 103). Od trenutka formiranja druge čitateljske grupe u Knjižnici Staglišće i broja od dvadeset i više sudionika, jedan od važnih kriterija pri odabiru knjige je upravo njezina raspoloživost u Knjižnicama grada Zagreba. O nekim djelima, kao o klasiku I. A. Gončarova *Oblomov*, zbog manjeg broja primjeraka, bilo je moguće razgovarati dok je grupa brojila manje članova. U ovom trenutku npr., bilo bi prilično izazovno doći do potrebnog broja knjiga za sve sudionike.

Trenutak otkrivanja nečeg novog u knjizi, uz ugodnu atmosferu, najjači je čimbenik privlačnosti čitateljskog kluba. Razgovor o pročitanoj djelu, u konkretnom slučaju Čitateljskog kluba Knjižnice Staglišće, ne započinje pretjerano dugačkim uvodima, prepričavanjem biografije pisca ili sadržaja književnog djela. Uz nekoliko podataka o autoru ili književnom kontekstu te navođenjem elemenata djela koji su poticajni za početak razgovora, vrlo brzo prelazi se na neku od tema ili ideja djela, bilo *in medias res* ili krećući s nekim značajnim detaljem. Što se vođenja razgovora tiče – voditeljica čitateljskog kluba zapravo sebe smatra manje voditeljicom, a više dobro pripremljenom sudionicom, s obiljem bilješki i naznačenih citata za čitanje. Samo moderiranje susreta, s obzirom na to da kroz razgovor do-

laze do izražaja i različiti svjetonazori, senzibiliteti i karakteri, može biti osjetljivo i krhko područje, kroz koje se otvaraju i izlažu polaznici, ali i voditeljica.

U atmosferi knjižničnog dnevnog boravka, uz nužnu toleranciju i uvažavanje tuđeg mišljenja, preduvjet kvalitetne čitateljske rasprave jest držati se osnovnih tema – knjige, autora, književnog konteksta, književnih usporedbi. U literaturi o čitateljskim klubovima ističe se kako opušteno i ugodno okruženje često dovodi do širenja teme na ostala životna područja. „Nakon višemjesečnoga redovitog sastajanja članovi kluba uglavnom postaju prijateljska skupina koja često na temelju razmjene doživljaja o pročitanoj tekstu proširi razgovor na dijeljenje životnih iskustava“ (Žentil-Barić i Radman, 2021: 37). Ipak, u konkretnom slučaju Čitateljskog kluba Knjižnice Staglišće, iako povezanost grupe i zajednička povijest susreta uvelike doprinosi opuštenosti i slobodnijem izražavanju mišljenja, okosnicu i temelj razgovora u pravilu čine tematsko-sadržajne i jezično-stilske osobine književnog djela, usporedba djela s pročitanim i analiziranim naslovima te čitanje odabranih odlomaka iz knjige. (Pre)velike digresije i odstupanja od knjige o kojoj se govori izbjegavaju se ili se svode na najmanju moguću mjeru. Sam tekst uvijek je u središtu, stoga je vrlo važno čitanje na glas, glasno čitanje nekoliko rečenica ili nekoliko odlomaka iz knjige tijekom čitateljskog susreta – tako oživljavam tekst književnog djela poznajući sadržaj o kojemu je riječ te obračujući veću pozornost na ritam rečenice i na zvuk riječi.

Proces individualnog čitanja za potrebe čitateljskog kluba predstavlja često i specifičan način komunikacije s knjigom jer se već tijekom čitanja profiliraju pitanja za razgovor. Kad se čitanjem usredotočeno bavimo, pozornost obraćamo na više aspekata čitateljskog doživljaja i u više je navrata pojedine dijelove teksta potrebno iznova pročitati. Pripremajući se za čitateljski susret, razmišljajući o pročitanoj, razmišljamo i o potencijalno zanimljivim pitanjima za diskusiju. Misao koja se u nama oblikuje tijekom čitanja poprima određeni definirani oblik koji je moguće izraziti u odnosu spram sugovornika. Misao, kroz bilježenje i zapisivanje, postaje rečenica i/ili postaje pitanje.

Na kraju susreta, knjigu o kojoj se razgovaralo ocjenjivalo se ocjenom od 1 do 5. Ocjene su ponekad uniformne i slične, ponekad vrlo različite. Također, ponekad su predvidljive, ponekad iznenađujuće. Ilustracije radi, članovi Čitateljskog kluba Knjižnice Staglišće u 2022. godini najveće ocjene dali su knjigama *Vlastita soba* V. Woolf i *Povratak u Reims* D. Eribona. U 2023. godini najbolje su ocijenjene knjige *Pereira tvrdi* A. Tabucchija, *Eva spava* F. Melandri i *Idiot* F. M. Dostojevskog. Do trenutka pisanja ovoga teksta, u 2024. godini najvišom ocjenom istaknula se knjiga *Kad svijeće dogore* S. Máraija.

Čitateljski susreti o kojima se u radu govori funkcionirali su tako da autor djela o kojemu se razgovara nije bio prisutan tijekom razgovora. Iako sudjelovanje autora zasigurno ima svoju dodanu vrijednost i doprinosi razumijevanju elemenata književnog djela, njegovo odsustvo također ima određene prednosti. Polaznici

moгу slobodnije i opuštenije, a time i negativnije, s jačom kritičkom oštricom ocijeniti predmetno djelo.

Tijekom proteklog desetogodišnjeg razdoblja sudionici susreta su, do lipnja 2024. godine, razgovarali o 90 knjiga. Pritom se nije dogodio slučaj da je ista grupa jednu knjigu iznova razmatrala, tj. o istoj knjizi ponovno razgovarala. Iako ponovljeni razgovor o istoj knjizi nije uobičajena praksa u čitateljskim klubovima, to bi zapravo mogao biti zanimljiv čitateljsko-razgovorni postupak. Neke su knjige u toj mjeri slojevite da sa svakim novim čitanjem dolazimo do neke nove spoznaje koja je, iako je riječ o poznatu sadržaju, nenadomjestiva. Osim sadržajne nijansiranosti, neke su rečenice toliko stilski bogate i ritmične, da se i sam njihov zvuk ili poetičnost pokazuju kao dovoljna vrijednost da čitanje ponovimo.

Nataša Govedić u knjizi *Oscar Wilde izlazi iz zatvora ili vaša omiljena umjetnost zove se kritika* (2022: 207) ističe kao moto jednog poglavlja misao Oscara Wildea koja kazuje da, ako nema uživanja u ponovnom čitanju knjige, kakva je korist od ikakva čitanja? Autorica zatim nastavlja kako „tek ponovnim čitanjem obraćamo pozornost na stil i počinjemo pomno proučavati same umjetničke materijale“ (ibid.: 207).

Glavni junak u knjizi Daga Solstada (2007) *Stid i dostojanstvo* profesor je koji nezainteresiranim učenicima predaje o Ibsenovoj *Divljoj patki*. U jednom trenutku on, iznenada i neočekivano, dolazi do spoznaje o detalju djela koji dotad nije primjećivao, iako iza sebe ima godine poučavanja te knjige.⁶

Da čitanje pročitanog ne umanjuje misteriju, već upravo suprotno, da prava magija riječi ponekad dolazi do izražaja u ponavljanju, u onom poznatom, u ljepoti napisanoga, smatra i Arundhati Roy:

„Nije bilo važno što je priča počela, jer su kathakali davno otkrili da je tajna Velikih priča u tome što u njima nema tajni. Velike priče su one koje si čuo i želiš ih ponovo čuti. One u koje možeš ući na bilo kojem mjestu i udobno se smjestiti u njih. One ne zavaravaju uzbuđenjima i zamršenim završecima. Ne iznenađuju te neočekivanim. One su poznate poput kuće u kojoj živiš. Ili kože ljubavnika. Znaš kako završavaju, no slušaš kao da ne znaš. Kao što, iako znaš da ćeš jednog dana umrijeti, živiš kao da nećeš umrijeti. U Velikim pričama zna se tko živi, tko umire, tko pronalazi ljubav, tko je ne pronalazi. No, svejedno ih želiš ponovo čuti. To je njihova misterija i njihova čarolija.“ (Roy, 2000: 235)

U knjizi *Dok pakiram svoju biblioteku* Alberto Manguel (2019: 84) navodi misao Raymonda Queneaua: „Budući da je život ili putovanje ili bitka, svaka je priča

⁶ Autorica ovog rada radije će treći put iznova čitati sjajnu knjigu nego prvi put ne tako dobru, iako i čitanje potonje donosi informacije vrijedne za knjižničarski posao.

ili Ilijada ili Odiseja“. Bit života, a time i sadržaj književnosti, Queanau tako svodi na dvije temeljne priče, koje se, u svojim varijacijama, ponavljaju.

5. Zaključno promišljanje

Kroz razmišljanja o čitanju, kao i kroz ona specifičnija iskustva, stečena kroz djelovanje jedne čitateljske grupe, vidljivo je kako čitanje kao aktivnost, ipak, ustrajno opstaje. Moć knjige i čitanja prisutna je i trajna i, usprkos svim promjenama, ima nemjerljiv utjecaj na knjižnicu i život čitatelja. Na knjižničarima je da snagu koju čitanje ima ustrajno iznalaze i oživljuju te da ju potiču na različite načine, individualnim i sustavnim nastojanjima.

Čitateljski klub Knjižnice Staglišće trenutno broji dvadesetak stalnih članova, a zainteresiranih sudionika koji povremeno dolaze ima i više. Desetak polaznika godinama sudjeluje u razgovorima, neki gotovo od samih početaka. Kad ističu čimbenike zadovoljstva i dobrobiti sudjelovanja u čitateljskom klubu, polaznici najčešće navode, uz ugodno i prijateljsko okruženje, edukativnu i spoznajnu funkciju sastanaka. Često se ističe kako je knjiga izabrana za raspravu ona koju sami ne bi birali te da su pristupi knjizi s kojima se susreću znatno drugačiji od njihovih vlastitih, pa se time saznanja o knjizi šire na prostor cjelokupnog čitateljskog iskustva.

Desetogodišnje razdoblje vođenja čitateljskog kluba ukazuje na kontinuiranu potrebu za takvim tipom aktivnosti u knjižnici, što i sami članovi svojim čitanjima, dolascima i razgovorima potvrđuju. Broj zainteresiranih raste i dalje, svake se godine grupi pridruži nekoliko novih članova tako da se tijekom vremena otvaraju nove mogućnosti u okviru postojećih ili novih grupa. Vrijedno bi bilo i same članove uključiti u taj razvojni proces i u prosudbe vezane za sadržaj i oblik samih čitateljskih grupa, u skladu s njihovim željama i interesima.

Iskustva i stavovi izneseni u ovome radu prvenstveno su na tragu promišljanja samih književnih osobina djela i njihove poetsko-filozofske suštine. Ta razmišljanja sa svojim korisnicima razmjenjujemo i dijelimo. Jedno shvaćanje čitanja i percepcija književnog djela susreće se s drugim shvaćanjima, obogaćujući čitateljsko, profesionalno i životno iskustvo i voditeljice i polaznika čitateljskog kluba.

LITERATURA:

- Bašić, I. (2014). *O čitateljskim grupama: Metodički priručnik s primjerima dobre prakse*. Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju.
- Brlek, T. (2021). *Tomislav Brlek: Određuje nas naš odnos prema književnosti. Ako je svedemo na zabavu i propagandu, to je život bez pamćenja*. Intervju s autorom vodila P. Belan Knezović [citirano: 2024–07–06]. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/kultura/knjizevnost/odreduje-nas-nas-odnos-prema-knjizevnosti-ako-je-svedemo-na-zabavu-i-propagandu-to-je-zivot-bez-pamcenja-15053955>
- Borges, J. L. (1985). *Sabrana djela*: Sv. 2: 1932 – 1944. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Borges, J. L. (1985). *Sabrana djela*: Sv. 4: 1952 – 1969. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Borges, J. L. (1985). *Sabrana djela*: Sv. 5: 1969 – 1975. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Coetzee, J. M. (2004). *Sramota*. Zagreb: Globus media.
- Duić, M.; M. Anđić (2019). Čitateljski klubovi u narodnim knjižnicama velikih hrvatskih gradova. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 62, 2: 89–111. <https://doi.org/10.30754/vbh.62.2.764>
- Govedić, N. (2022). *Oscar Wilde izlazi iz zatvora ili vaša omiljena umjetnost zove se kritika*. Zagreb: Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa.
- Gruzd, A.; D. Rehberg Sedo. (2012). #1b1t: Investigating reading practices at the turn of the twenty-first century. *Mémoires du livre. Studies in Book Culture* 3, 2: 1–25. <https://doi.org/10.7202/1009347ar>
- Habjan, S. (2021). *Otok ili kit*. Zagreb: Petikat.
- Homer (1987). *Odiseja*. 5. izd. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Ivanković, B.; N. Mlinko (2017). Knjižnica kao prostor flanerije. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 60, 1: 183–191. <https://doi.org/10.30754/vbh.60.1.543>
- Jergović, M. (2014). *Tko ne čita zimi, neće ni ljeti...: Prikazi, pogovori, kritike*. [citirano: 2024–07–06]. Dostupno na: <https://www.jergovic.com/ppk/tko-ne-cita-zimi-nece-ni-ljeti/>
- Kelava, I.; J. Račić; M. Šimić (2015). Čitateljski klub Knjižnice Ivane Brlić Mažuranić. U: D. M. Gabriel i J. Lešić (urednice). *Narodne knjižnice kao treći prostor: Zbornik radova, 9. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj*. (str. 331–340). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- Knjižnice grada Zagreba (2021). *Strateški plan Knjižnica grada Zagreba: 2021. – 2025*. [citirano: 2024–07–05]. Dostupno na: https://issuu.com/knjiznicegradzagreba/docs/strategija_web

- Kovačević, J.; R. Vrana (2015). Pogled na knjižnične usluge iz perspektive korisnika. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1/2: 135–160. [citirano: 2024–07–06]. Dostupno na <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/59>
- Mallarmé, S. (2023). *Faunovo popodne*. Zagreb: Meandar media.
- Manguel, A. (2019). *Dok pakiram svoju biblioteku: Elegija i deset digresija*. Zapešić: Fraktura.
- Manguel, A. (2001). *Povijest čitanja*. Zagreb: Prometej.
- Márai, S. (2016). *Knjiga o travama*. Zagreb: OceanMore.
- Nacionalna strategija (2017). *Nacionalna strategija poticanja čitanja za razdoblje od 2017. do 2022. godine*. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. [citirano: 2024–07–05]. Dostupno na: https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalna%20strategija%20poticanja%20%C4%8citanja_tekst.pdf
- Plevnik D. (2012). *Tolle lege: Za slobodu čitanja*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
- Proust, M. (2004). *O čitanju*. Zagreb: Meandar.
- Rizvanović, N. (2020). *Stvaranje čitatelja: Beletristički nakladnički nizovi u Hrvatskoj (1968. – 1991.)*. Zagreb: Naklada Ljevak; Sarajevo: Synopsis.
- Roy, A. (2000). *Bog malih stvari*. Zagreb: Izvori.
- Sabljak, Lj. (2022). *Knjiga i kako je čitati: Priručnik za vođeno čitanje (biblioterapiju)*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Solstad, D. (2007). *Stid i dostojanstvo: Roman*. Zagreb: Fidipid.
- Steinz, P. (2017). *Čitanje na odlasku: Književnost kao životna potreba*. Zagreb: TIM press.
- Vidaić, M. (2022). *Martina Vidaić: Pisanje je produženo čitanje*. Intervju s autoricom vodila N. Atanasova [citirano: 2024–07–06]. Dostupno na: <https://blen.mk/martina-vidaic-intervju-pisanje-je-produzeno-citanje/>
- Vita activa (1984). *Vita activa et vita contemplativa*. U: V. Filipović (redaktor). *Filozofijski rječnik*. 2. dopunjeno izd. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Woolf, V. (2005). *Obična čitateljica*. Zagreb: Centar za ženske studije.
- Žentil-Barić, Ž.; N. Radman (2021). Kako su se snašli klubovi čitatelja suočeni s pandemijom bolesti COVID-19? *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 64, 2: 33–57. [citirano: 2024–07–04]. Dostupno na: <https://izdanja.hkdrustvo.hr/casopisi/vbh/article/view/812/741>

Prilog

Knjige o kojima se razgovaralo na susretima čitateljske grupe u Knjižnici Prečko i Knjižnici Staglišće:

Umjetnik u gladovanju, Franz Kafka / *Stranac*, Albert Camus / *Identitet*, Milan Kundera / *Tisuću godina molitvi*, Yiyun Li / *Corpus delicti*, Juli Zeh / *Smrt Ivana Iljiča*, Lav Nikolajevič Tolstoj / *Kronika najavljene smrti*, Gabriel Garcia Marquez / *Majstor i Margarita*, Mihail Bulgakov / *Ogledi o ljubavi*, Alain de Botton / *Hotel Grand*, Renato Baretić / *Stric Petros i Goldbachova slutnja*, Apostolos Doxiadis / *Ruže za Nives Koen*, Mirko Kovač / *Okajanje*, Ian McEwan / *Doktor Glas*, Hjalmar Söderberg / *Brdo*, Ivica Prtenjača / *Flaubertova papiga*, Julian Barnes / *Sve što raste mora se sastati*, Flannery O'Connor / *Gospođa Bovary*, Gustave Flaubert / *Istraga*, Philippe Claudel / *San bogova*, Erwin Mortier / *Olive Kitteridge*, Elizabeth Strout / *Dora i Minotaur*, Slavenka Drakulić / *Svila*, Alessandro Baricco / *Christkind*, Boris Dežulović / *Ljubav*, Toni Morrison / *Služba, družba, prošnja, ljubav, brak*, Alice Munro / *Sloboda*, Jonathan Franzen / *Gore je tiho*, Gerbrand Bakker / *Polusan*, Ratko Cvetnić / *Kockar*, Fjodor Mihajlovič Dostojevski / *Stroj za pravljenje Španjolaca*, Walter Hugo Mae / *Prokleta avlija*, Ivo Andrić / *Otmjenost ježe*, Muriel Barbery / *Stid i dostojanstvo*, Dag Solstad / *Previše sreće*, Alice Munro / *Anna Edes*, Dezső Kosztlányi / *Stoner*, John Williams / *Dnevnik jednog nomada*, Bekim Sejranović / *Juda*, Amos Oz / *Dvanaesta kuća*, Branka Gabriela Valentić / *Bog malih stvari*, Arundhati Roy / *Sto godina samoće*, Gabriel Garcia Marquez / *Naša žena*, Tanja Mravak / *Gruba ljubav*, Suzana Bosnić Majcenić / *Doppler*, Erlend Loe / *Oblomov*, Ivan Aleksandrovič Gončarov / *Čitav jedan život*, Robert Seethaler / *Jedna Swanova ljubav*, Marcel Proust / *Ester: uzaludna ljubav*, Sándor Márai / *Tvrđava*, Meša Selimović / *Viši od mora*, Francesca Melandri / *Uskim putom duboko na sjever*, Richard Flanagan / *Godina pijetla*, Tereza Boučkova / *Zlodjelo; Krivnja*, Ferdinand von Schirach / *Razmjena*, David Lodge / *Srednji spol*, Jeffrey Eugenides / *Ne nagingi se unutra*, Suzana Matić / *Metalno srce*, Donal Ryan / *Najljuća jela tatarske kuhinje*, Alina Bronsky / *Srce tako bijelo*, Javier Marias / *Divlje guske*, Julijana Adamović / *Velika stvar*, Michaela Gašpar / *Djevojka, žena, drugo*, Bernardine Evaristo / *Na rubu pameti*, Miroslav Krleža / *Mjerenje svijeta*, Daniel Kehlmann / *Tjeraj svoj plug preko mrtvačkih kostiju*, Olga Tokarczuk / *Vlastita soba*, Virginia Woolf / *Povratak u Reims*, Didier Eribon / *Quishotte*, Salman Rushdie / *Glazba slučaja*, Paul Auster / *Mileva Einstein, teorija tuge*, Slavenka Drakulić / *Lađa od vode*, Pavao Pavličić / *Pereira tvrdi*, Antonio Tabucchi / *Vrtoglavica*, Winfried Georg Sebald / *Ljubomorni*, Sándor Márai / *Eva spava*, Francesca Melandri / *Okretište*, Damir Karakaš / *Profesorova omiljena jednadžba*, Yoko Ogawa / *Idiot*, Fjodor Mihajlovič Dostojevski / *Novela o šahu*, Stefan Zweig / *Ljeta s Marijom*, Olja Savičević Ivančević / *Sramota*, John Maxwell Coetzee / *Kad svijeće dogore*, Sándor Márai / *Hodati*, Tomas Espedal / *Jedna žena*, Annie Ernaux / *Tko je ubio mog oca*, Edouard Louis / *Teško je naći dobra čovjeka*, Flannery O'Connor / *Obiteljski rječnik*, Natalia Ginzburg / *Kratki izlet*, Antun Šoljan.